אמאָל איז געווען און אמאָל...

ווען די נאַכט לאָזט זיך ערגעץ אַוועק אין מרחק און שווימט דאָרט אַזוי פרעמד און הויך, ווי א גרויסע שוואַרצע שיף —

דענסטמאָל טרעפט בײַם ברעג: א הײַזל שטייט. און אירע אויסגעגלאָצטע פענסטער שווײַגן אַרײַן אין דעם פאַרמלאָזן טונקל. און אינעווייניק אין דעם הײַזל שטייט א זקן. דעם קאָפּ געלענט אַן די שווײַגנדיקע שויבן. אין ווײַטקײַט קוקט ער און פאַרטראַכט זיך: וואוהין פאָרט דאָס און ווען פירט איצט דאָרט די שוואַרצע שיף?...

און אינעווייניק אין דעם הײַזל רוען אין ווײַסע בעטלעך קינדער קליינע. דרייט אוים דער אַלטער דעם קאָפּ צו זיי און טראַכט:

זאָלן זיי דרימלען זיס. זאָלן זיי חלומען נאָך זיסער ביז פאַרבײַגיין וועט די שוואַרצע שיף...

ביז פאַרבײַגיין וועט — און דערווײַל? דערווײַל — איז א בליק אין איין זײַט, וואו עס גאָלדיקט זיך דער פּורפּור אינם פאַרטאָג פון קינדישער נ א כ ־ נ י ש ט ב א וו א ו ס ט ק ײַ ט, און א בליק אין דער צווייטער זײַט, וואו דער שמח ליגט א פאַרגאָסענער מיט א ים פינצטערניש און וואו עס ראַנגעלט זיך און עס טרינקט זיך די אַלטע דערפאַרענע ש ו י ן ־ נ י ש ט ־ ב א וו א ו ס ט ק ײַ ט.

אָבער אי דאָס ערשטע, אי דאָס לעצטע — איבער בײדע פאַכעט א שלייער. א שלייער אויסגעפּאַרטיקט דורך א קאַפּריזנעם וועבער, וועלכער האָט זײַן אַרבעט אנגעהויבן אין א מולדיקער שעה און האָט די ליכטיקסטע, די ווײַסטע פעדעם געפונען. אָבער וואָס ווײַטער איז דאָס געוועב געוואָרן אַראָפּגעפאַלענער, מינאָרנער, כמורנער. און בײַם סאַמע סוף האָבן זיך שוין אַרײַנגעפלאָכטן פעדעם מיט דעם קאָליר פון — נאַכט...

אָבער איבער בײדע פאַכעט א שלייער.

וואָרום וואָס הייסט: זײַן קינד — אויב נישט דער אנהויב פון א מעשהלע? און וואָס הייסט: זײַן אַלטער — אויב נישט דער סוף פון א לעגענדע?

און ווײַל דאָ איז אַלץ אַזוי פאַרבאָרגן, פאַרשלייערט, פאַרשלאָסן, דערפאַר זענען דאָ די גרענעצן פאַרווישטע, דערפאַר ווייס מען דאָ נישט קלאָר, וואו ס'איז די התחלה און וואו עס ענדיקט זיך.

הויבט זיך דען נישט אָן יעדע מעשה פאַר קינדער מיט אַלטקײַט: „אמאָל איז געווען“? — און האָט דען נישט יעדע טיפע אַלט־חכמהדיקע לעגענדע א קינדישן פינאַל? און ווען מיר זענען שוין אַזוי רײַף, ווען מיר האָבן שוין אַזוי ווײַט פאַרבלאָנדזשעט, אַז אונזער אויג זעט שוין אָנקומען די לעצטע שוואַרצע שיף... — דרייען מיר דאָך אוים דענסטמאָל געשווינד דעם קאָפּ און כאַפּן א בליק אויף צוריק, ווען אין אונז איז נאָך געווען שטילער דרימל פון יונגעטשקע בעלי־חלומות.

וואָס האָבן מיר דענסטמאָל פאַרשטאַנען? וואָס ווייסן מיר איצט? וואָס ווייסן קינדער? וואָס ווייסן זקנים? פון וואַנען גייען מיר? וואוהין קומען מיר?

דאָס איז די אייביקײַט. דאָס איז דער סוד. דאָס איז די אינטריגע. מאַטעריאַל פאַר די גרויסע אינטריגאַנטן, פאַר די דיכטער. דוד פאָגל פּרובט צו דעם צוגיין. פון וואָס זינגט ער? פון אלף און פון תיו. דער אויסקלויב פון זײַנע מאָטיוון איז עקסטרעם. די מיטעליגע פעלט. ער פאַרגעסט זיך מיט דאָס פאַרשוואונדענע און מיט דאָס קומענדיקע. און איצט? וואָס איז דער מענטש פון דער איצטיקער ערא? נאָך אַלע פאַרשיידענע צײַטמעסיקע טעאָריעס קומען מיר דאָך סוף כל סוף צו דעם איינאיינציקן סך הכל: ער איז א זוכער. דוד פאָגל איז א מאָדערנער מענטש. אָבער כאַראַקטעריסטיש. ער בלאָנדזשעט אַרום איבער דער וועלט און זוכט... דאָס וואָס איז שוין אַרײַן אין עמער. פון וואָס יאָרן און יאָרן האָבן דאָס פלייש אַראָפּגעגריזשעט און געבליבן איז בלויז דערמאָנונג, ווזיע. ער זוכט — זײַן טאַטן.

א מאָדערנער מענטש. אַלזאָ אומעטלעך פאַרבײַצוגיין דעם צענטראַלנערוו פון הײַנטיקן לעבן. די שטאָט, די גרויסע שטאָט. אָבער דאָ באַמערקט זיך ווידער עפּעס ענלעכס. ער האָט נישט קיין אויג פאַר דער שטאָט אין מאָמענט ווען זי בוואַליעוועט. ער זעט זי נישט אין איר ברויזנדיקן טעמפּאָ. בײַ איר ברעג זיצט ער. נישט אין, נאָר הינטערן שטאָט לעבט ער. כמעט דאַנטאָניש איז ער לגבי דער גרויס־שטאָט. ער קען זיך נאָר אויף דעם קאָליר פון איר פאַרלאָשן ווערן. ווען איר נאַנגדיקער אומעט שיילט זיך אַרוים ווי א שוואַרצע קער פון דער גלאַנציקער, פלומרשט געזונטער שאָל. ווען דער שטאָטישער ליאַרם פאַלט־אָפּ, ווי אַן איבעריקע משא און עס באַפרײַט זיך אַן אויפגעהויבענע פאַרבענקטקײַט, וועלכע פלאַטערט איבער דעם פאַרטונקלטן שטרוי פון דאָרפישע דעכער... דאָ שפּירט זיך פאָגל אין זײַן הויט. ער קלויבט אַזוי מײַסטערהאַפט וואָרט לעבן וואָרט, שטעלט אַזוי צונויף פאַרב־פלעק מיט פאַרב־פלעק, אַז דאָס רעאַלע ווערט טרויעריק, די געגנוואָרט — דין, עס הויבט אָן ווייען מיט לעגענדע. אמאָל איז געווען. אמאָל האָט ער א טאַטע געהאַט, אמאָל האָט ער א דאָרף געהאַט „פּעם היה לי אב“. „פּעם היה לי כּפר“.

און נישט קיין קאַפּריז איז דאָס פון איינעם. וואָס האָט זיך גענומען צונויפשאַרן ראָמאַנטיק־ברעקלעך. דאָ שפּירט זיך אומבאַדינגטקײַט. מען רופט אַרויס דעם עבר, ווײַל דער עתיד שרעקט. איין העלפט הארץ קלאַמערט זיך נאָך אין דעם, וואָס איז געווען, און זוכט א רעטונג, ווײַל די צווייטע העלפט טרינקט זיך שוין אין די וואַסערן, וואו עס שווימט די שוואַרצע שיף אין דער ווײַטקײַט פון וואָס וועט זײַן, ווי ווײַסע שטערן ציטערן צעשאָטענע און פאַראייניזאַמטע די דערמאָנונגען פון פריער, בשעת דער שפּעטער הענגט ווי א פרעמדע, שווערע, פּחדים־דיקע נאַכט. און אין דער נאַכט זענען די גאַסן אַרעם ווי פאַרטריבענע הינט. גייט אמאָל א מענטש און דער עלנט גייט אים נאָך. טרעפט ער א הונט אין א ווינקל און זאָגט צו אים אַזוי: איבער אונז בײדע איז מוראַדיקע נאַכט, אין אונז בײדע זענען הונגעריקע נשמות. לאָמיר בײדע אויסגיין צוזאַמען.

און אין דער נאַכט צאַפּלען שוואַרצע פאָנען אין דער לופטן ווי פליגל בײַ א נעבונדענעם פויגל.

און אין דער נאַכט הענגט די שוווײַגעניש, ווי א גרויזאַמער אַנזאַג איבער אַלע קומענס פון די הײַזער. און ווען אין איין שטוב שפּילט זיך א פאַרוואַגלטער זקן מיט א קעצל, האָט זײַן יונגערער שכן פון צווייטן הויז געמאַכט א פעטלע פון די שלעקעס און זײַן לעצטן אָטעם אַרויסגעהויכט צום סופית.

און אין דער נאַכט וועקן זיך אַלע טײַכן, און פון די דערטרונקענע שיפן הויבט זיך אויף א גסיסה־שטילקײַט אין דער וועלט.

הײַנט אויב אַזוי דאַרף זיך ענדיקן דער טאָג, אויב אויף דעם איז מען פאַרמשפּט, אויב ערגעץ דאָרט שטייט שוין די נאַכט מיט אַן אויפגעשפּרײַזטן מויל און יאָרט, אויב דאָס איז די פּערספּעקטיוו — איז שוין באַגרײַפלעך, פאַרוואָס מען דרייט אַזוי קרעמפּעוודיק די קעפּ אויף צוריק. אויב דאָס, וואָס עס קומט, קומט מיט א שאָפּדל, עס גרייטן זיך גריבער, איז דאָך אויף יעדן נײַעם אויסגעגראָבענעם פּלאַץ פריער די ערד הויך געווען, גאַנץ געווען. און צו יענער פאַרגאַנגענער פעסטקײַט רײַסט זיך דער בליק. און איז א וואונדער, אַז אונזער לעצטע אַנשטרענגונג זוכט א טראָפּן העלקײַט, אַז אונזערע פיס שפּרײַזן נאָך פאַרעקשנט בײַ דעם ברעג פון מילד־וועג, אויב מיר ווייסן שוין, אַז אומפאַרמײַדלעך איז יענער וועג, וועלכער פירט צו דער אויפעפענונג פונם פינצטערן טויער? —

און דאָ קומען מיר צו דעם שטריך, וואו עס נעמט זיך ריסעווען די אויסנעלייזטע זעלבסטשטענדיקײַט פון פאָגעלס קינסטלערישן תור. דאָ ווען אַן אומהיימלעכקײַט יאָגט זיך שוידערנדיק איבער די נערוון פון לעזער, ווי האַרבסט־ווינטן אויף נאַקעטע וועגן. וואָרום דעם אמתזאָגנדיק, בשעת פאָגל נעמט פּענדזלען מיט זונגענשטראַלן איז ער פאַרבלענדעט פון אַן אויסערלעכן כישוף. עס שפּירט זיך די סוגעסטיע פון עלזע לאַסקער־שילער. און זײַנע אויסגעאײַדלט־ראַפינירטע ליבע־לידער איז ער פאַרליבט... אין אָט דער וואונדערלעכער רייצנדער פּאָעטעסע.

(אָבער אויך דאָס איז נישט קיין גנאי פאַר אים. אויב דער גרעסטער טייל פון די יונגע העברעיִשע משוררים באַמיען זיך — און נישט מיט גרויס הצלחה — צו מאָדערניזירן דעם העברעיִשן ביאַליק און דעם העברעיִשן טשערניכאָווסקי, איז שוין טאַקע קאָראַנטער צו פאַרהעברעיִזירן איינער פון די אָריגינעלסטע רעפּרעזענטאַנטן פון דײַטשן מאָדערניזם).

אָבער נישט לאַנג נעווערט עס. זײַן פּאָעטישער אַמביציע ווערט ענג. זי רײַסט זיך פון דער קייט. און אויב ער קען זיך פאַרליבן קען ער נאָך שענער און שטאַרקער — פאַרדאַכטן.

פון שיר צו שיר ווײַזט ער אַנט־וויקלונג. שטײַגערונג. באַפרײַונג. עס פאַרלירן זיך די חנרלעך פון איר קינדערישער שפּילעוודיקײַט. טונקל ווערט דאָס גאָלד פון איר טומטערן — באַטש איי־ראָפּעיִזירטן — אַריענטאַליזם. ער ווערט פאַרוואָלקנטער, צוריקגעהאַלטענער, פאַרנאַכטיקער. עס קוקט אַרויס ביסלעכווײַז דער דורכגעליטענער העברעיִשער לערער, וואָס טראַכט א סך און רעדט ווייניק, וואָס שטאַרבט אַסך און לאַכט ווייניק. דער העברעיִשער לערער אָבער אין דערזעלבער צײַט דער העברעיִשער דיכטער. און אַז מען קען זיך נישט דערטראַכטן ביזן סוף, איז דאָ אַן עצה: מען דערזינגט אים. ווערט דער געזאַנג אַזוי פאַרשווינגן און פאַרווײַטערט ווי די לעצטע שעה, ווערט דאָס ליד אַזוי נעריוויקט און נעצערטלט, ווי אונזער ערשטע טעג מיט דער מוטער בײַם חדר. שליסן זיך ערגעץ צונויף די ענדע מיטן אנהייב. ווערט לעגענדאַריש. איז עפּעס פּחדיק און עפּעס זיס, ווי א מעשה וואָס א באָבע דערציילט דעם אייניקל אין א חושכדיקער זאַווערוכע־נאַכט. און אַלץ איז דאָ אַזוי פאַרשלייערט. וואו איז זקנה? און וואו איז קינד? דאָס איז די אייביקײַט. דאָס איז דער סוד. דאָס איז די אינטריגע. מאַטעריאַל פאַר די שטילע אינטריגאַנטן, פאַר דיכטער. דוד פאָגל איז איינער פון זיי. אָבער אַן אַנדערער, א פאַרזיכדיקער. אַנדערש נישט נאָר פון זײַן רביצין לאַסקער־שילער, נאָר אַנדערש אויך פון זײַן חבר, מיט וועלכן ער האָט אַביסל געמײַנזאַמעס. איך מיין דאָ אברהם בן יצחק, וועלכער האָט מיט יאָרן צוריק אויסגעשליפן די הפקרדיקע גראַציע פון צושאָטענעם. אָבער גלײַכצײַטיק געפּרעסטן פּערז, און וועלכער, ריכטיק גענומען, איז, לויט אונזער מיינונג, דער ערשטער מאָדערניסט אין דער העברעיִשער ליריק. אָבער יענער האָט אין זיך מער שמחה־דערהויבונג. זײַן שיר טראָגט פּראַכט. ער טונקט זיך אין „מלכות“. פאָגלס פּערזן דרינגען שאַרפער אַרײַן אין דער פינצטערניש. סילועטישקײַטן אינטריגירן אים. זײַן אויער דערכאַפּט די בת־קולות, וועלכע דערגייען פון אונזערע טעג. ווען די ווּיטאַליטעטן זענען שוין פאַרוואַנדלט אין געשפּענסטער. ער דערגענטערט זיך צו זיי. ער קריגט זיי ליב. ער פּיעשטשעט זײַנע פאַרבן. ער קושט זײַנע שורות און ער שינצט אוים שטיקער־אונטערגאַנג.

אָבער נאָך יעדער שקיעה־שעה, ווען דער האָריזאָנט איז שוין אַזוי קאַלט און אומגליקלעך, ווי א פאַרוואָרפן פעלד אין א שלעכטן ווינטער — דענסטמאָל: בײַם צווייטן ברעג, פון א פינצטערן טויער, שפּאַצירט אימיצער אַרוים מיט א פולן פאַרטוך זילבערנעם מאָן און נעמט פון דאָס נײַ שיטן און זייען אויף די שוואַרצע הימל־גרונטן. וואָס בליט זיך פאַנאַנדער דאָ? וואָס דאַרף דאָ אויפגיין? פון וואַנען איז דער גלאַנץ? זענען עס די ווײַטע פּײַערלעך פון צײַטן, וואָס נעמען זיך איצטער אָנצינדן? אָדער זענען עס די נאָגנדיקע פלעמעלעך פון ליכט בײַ א נוסס צוקאַפּנס?

אמאָל איז געווען אָדער אמאָל וועט..?

אָט אַזעלכעס לעבן מיר איבער און אַזוי בלײַבן מיר זיצן פאַרטראַכטע מישנדיק דוד פאָגלס בוך.

ישראל שטערן